

Mälardalens högskola
Akademin för hälsa, vård och välfärd

Framtidens arbetskraft

Unga vuxnas upplevelser av anställningsbarhet
och socialt arv

Veronica Rohde och Johanna Schyberg

C-uppsats i psykologi, VT 2013
Handledare: Cornelia Wulff
Examinator: Per Lindström

Framtidens arbetskraft Unga vuxnas upplevelser av anställningsbarhet och socialt arv

Veronica Rohde och Johanna Schyberg

Tidigare har målteorier, föräldrastöd och karriärutveckling studerats men hur upplever unga vuxna sin anställningsbarhet i relation till sitt sociala arv från föräldrarna? Detta är studiens syfte att undersöka. Intervjuer genomfördes med 15 deltagare från två klasser på en gymnasiefriskola. En kvalitativ innehållsanalys för kategorisering och tematisering utfördes. Det uppkom tre teman: handling, medvetet betydelsefullt och teoretiskt betydelsefullt. Resultatet visade bland annat att deltagarna prioriterar socialt umgänge, olika idrotter och egen tid men upplever utbildningen som betydelsefull för framtiden. De unga vuxna som vuxit upp med vårdnadshavare utanför arbetskraften talade om hur arbetslösheten kan undvikas medan unga vuxna uppvuxna med vårdnadshavare i arbetskraften fokuserade på att utveckla sin anställningsbarhet. För att belysa skillnader i materialet utfördes viss jämförelse. Slutsatsen var att arbetsgivare kan tänkas möta både naiva och skeptiska arbetssökanden som inte ser kopplingen mellan yrke och drivkrafter men som är medvetna om att de egna valen är avgörande för livssituationen.

Keywords: goal theory, parental support, career development, unemployment, perceived employability

Under år 2013 första kvartal var 433 000 personer arbetslösa i Sverige enligt statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökning (Samuelsson & Broman, 2013). Det innebär också att många barn och unga vuxna under sin uppväxt har sett olika betydelsefulla vuxna som t.ex. vårdnadshavare gå utan arbete. Många arbetslösa påverkas negativt av att vara utan sysselsättning men hur påverkas unga vuxna i sitt arbetssökande av att ha bevittnat dessa förhållanden under sin uppväxt? Kan det leda till sociala arv där arbetslöshet blir självklart? Som ung vuxen (18-27 åring) i dagens samhälle är det mycket i omgivningen som förändras. Gymnasiestudierna är snart eller nyligen avslutade och beslut för framtiden ska tas. I detta skede av livet liksom många andra är det viktigt med ett socialt stöd, gärna från vårdnadshavare eller andra signifikanta vuxna för att fatta bra beslut. Många gånger har unga vuxna sina vårdnadshavare och andra vuxna som förebilder för att förstå sin roll i samhället. Det finns forskning som visar på olika typer av sådant inflytande, t.ex. hur vårdnadshavares utbildning påverkar unga vuxnas ambitioner, (Schoon, Martin, & Ross, 2007) och hur osäkerhet påverkar beslut (Gutman, Schoon, & Sabates, 2012), när unga vuxna förväntar sig att axla olika vuxenroller (Crockett & Beal, 2012), eller hur ekonomi och den sociala klassen påverkar karriärmöjligheter (Ali, McWhirter, & Chronister, 2005; Scott Lapour & Heppner, 2009). Anställningsbarhet kan ses som ”den individuella kapaciteten att uppnå meningsfull sysselsättning som överensstämmer med personliga egenskaper och arbetsmarknaden” [vår översättning] (Canadian Labour Force Development Board 1994 s. 8). Det som hittills inte har undersökts särskilt noggrant är huruvida unga vuxna påverkas i sina yrkesmässiga förväntningar av att växa upp i en lågkonjunktur där en eller två vårdnadshavare har varit arbetslösa i längre eller kortare perioder.

Karriärutvecklingsteori

Ordet karriär härstammar från franskans ord för kapplöpningsbana vilket enligt Goldin (2004) kan handla om en persons framsteg genom livet. Här använder vi denna definition men med avseende på arbete. En god karriärutvecklingsteori bör ta hänsyn till en mängd olika aspekter som individuella skillnader, de olika potentialer som en individ besitter men även karriärförmågans mönster. Karriärförmågans mönster handlar om hur väl individens personlighetsdrag stämmer överens med vad som efterfrågas på arbetsplatsen. En karriärutvecklingsteori bör också ta upp identifiering med och betydelsen av förebilder och kontinuerliga justeringar i tillvaron som sakta leder till karriärval och beslut. Karriärmönstrets dynamik påverkas av interaktionen med omgivningen under uppväxten men även de olika livsstadierna och våra karriärmönster (dvs. det sociala umgänget, utbildning och yrken) inverkar på karriärutvecklingen. Utvecklingen kan delvis guidas tack vare interaktionen med omgivningen eftersom utveckling är ett resultat av interaktion. Karriärutvecklingen påverkas också av arbetstillfredsställelse Super (1953).

Det har resonerats kring att en individs karriärutveckling påbörjas tidigt i livet och att skolan ska hjälpa till att engagera (Schonn et al., 2007). Skolan hjälper också till med socialiseringen och barnen blir mer självständiga och formas för att senare passa in i yrkeslivet enligt Dunér (1972; Feij, 1998). Samtidigt har vårdnadshavares sociala klass stor inverkan på hur unga vuxna klarar av och tänker angående skolan (Guteman et al., 2012; Schonn et al., 2007; Scott Lapour & Heppner, 2009). Under uppväxten är familjeförhållanden, vårdnadshavarnas utbildningsnivå och levnadsvanor betydande för vilka förmågor och färdigheter barnet utvecklar. Det förbereder individen för olika situationer som de senare kan komma att möta i skolan eller på arbetsplatsen (Magnusson, Duner och Zetterblom, 1968; 1975). Detta leder till ett antagande att vårdnadshavare också har inverkan på den unga vuxnas karriärutveckling. En vårdnadshavare med en god relation till arbetsmarknaden bör enligt detta antagande vara en uppmuntrande förebild för den unga vuxna, medan en vårdnadshavare med dåliga erfarenheter av arbetsmarknaden påverkar den unga vuxnas syn och tro på arbetsmarknaden negativt.

Vilja, insikt och förutsättningar

Egna mål och intressen. För att unga vuxna ska kunna fatta bra karriärmässiga beslut är det viktigt att de sätter upp mål för sig själva (Garcia, Restubog, Toledano, Tolentino, & Rafferty, 2012), eftersom avsaknad av tydliga mål påverkar en individs framtidsmöjligheter negativt (Guteman et al., 2012). Forskare engagerade i målsättningsteorin har bevisat att mål som är tydligt definierade och svåra att uppnå ger bättre resultat inom det man tar sig an än mindre definierade mål som är lätta att uppnå (Johansson, 2007). Guteman et al., (2012) har undersökt osäkra framtidsambitioner angående eftergymnasial utbildning. Studien bekräftade målsättnings-teorin och påvisade dessutom att otydliga mål leder till fördröjningar i beslutsfattande. En annan undersökning av Yates, Harris, Sabates och Staff (2011) visar att det finns en koppling mellan sextonåringars yrkesambitioner och tidigare studieresultat, kopplingen är tydligast bland män fast förekommer även hos kvinnor. Flera undersökningar visade också att yrkesambitionen i ung vuxen ålder är kopplad till yrkesstatusen som senare i livet uppnås (Holland, 1996; Schoon et al., 2007). I dag förväntar sig många unga vuxna att de ska vara klara med sina studier senast vid 25 års ålder. Unga kvinnor förväntar sig att de ska vara färdiga med skolan något tidigare än de unga männen. De unga vuxna förväntar sig att snabbt kunna få anställning efter att ha avslutat sina studier (Crockett & Beal, 2012). En annan viktig aspekt i karriärutvecklingen är personliga intressen (Holland, 1996). Tidigare

forskning har visat att intressen bidrar till karriärstabilitet eftersom människor trivs bättre i en miljö där de tillåts att uttrycka sitt intresse. Holland (1996) menar att intressen är relativt bestående och att de blir stabilare med stigande ålder.

Socialisering och karriärval. Ett socialt arv handlar om hur en individs tidiga erfarenheter i livet kan komma att påverka individens val i framtiden. Ett klassiskt exempel på detta är hur en nära släkting till en missbrukare löper större risk att själv hamna i någon form utav missbruk (Fahlke, 2007). Redan i barndomen socialiseras män och kvinnor att välja olika yrken som motsvarar deras sociala könsroller (Kalantari, 2012). I nästan alla samhällen behandlas män och kvinnor annorlunda redan från födseln. Det kan handla om basala faktorer som att klä barnen annorlunda vilket kan ligga till grund för vissa val senare i livet. Denna socialisering kan skapa en segregerad attityd bland barn som säger att man ska bete sig annorlunda beroende på kön och som kan komma att påverka flera val i livet. Författaren menar att det är många bakomliggande faktorer som grundats långt tidigare som fortfarande påverkar män och kvinnors val genom socialisering. Även arbetssegregationen mellan män och kvinnor skiljer sig åt, det sägs vara ett socialt och psykologisk fenomen som lever kvar från det förflutna. Kvinnor anses och förväntas i vissa fall vara underordnade männen när det gäller arbete och i vissa fall accepterar kvinnorna sin lägre sociala status och arbetssituation vilket även kan leda till att arbetsgivare i vissa fall hellre anställer kvinnor eftersom de anses vara billigare arbetskraft. Att det ser ut såhär i samhället beror på den socialiseringsprocess som finns i varje samhälle som skapar olika värderingar, attityder och normer (Kalantari, 2012). I modellen över rationella val talar Jonsson (1999) om hur olika förklaringar av könssegregation i olika utbildningar kan vara påfrestande för ungas förväntningar på sin egen könsroll. Idag erbjuds samma möjligheter till vidareutbildning men elever väljer fortfarande gärna utbildning inom könsspecifika områden (Jonsson, 1999). Enligt den rationella valmodellen kan detta bero på att män har relativa fördelar i redan mansdominerade områden och att kvinnor har större fördelar i kvinnodominerande områden. Den rationella modellen består egentligen utav tre huvudfaktorer som är: vilka fördelar ett beteende kan tänkas ge, hur stor kostnad eller ansträngning som krävs för att få ta del av dessa fördelar samt vilka möjligheter en individ uppskattar sig ha att lyckas övervinna kostnaden och ta del av fördelen. Enligt Jonsson kan dessa fördelar ses olika beroende på kön, livsplan och hur de olika valen svarar till dessa mål (Jonsson, 1999). Detta kan också ses som en form av socialt arv enligt Fahlke (2007).

Socialklass och förutsättningar. Forskning visar att socioekonomisk status, utbildning, self-efficacy (tron på den egna förmågan) och yrkesval är sammankopplade. Tron på den egna förmågan gällande yrke och utbildning påverkar utgången av de förväntade yrkesvalen men kontextuella stöd och hinder visar inte någon specifik variation gällande de förväntade yrkesvalen eller utbildning (Ali et al., 2005). Socioekonomisk status påverkar många dimensioner av en individs liv, både yrkesmässiga och utbildningsmässiga val. Att den sociala klassen har betydelse blir tydligt när man studerar skolors upptagningsområden. Ofta förekommer en tydlig segregation mellan olika skolor och bostadsområden. Många ser ner på eller undviker skolor och områden där majoriteten av invånare eller elever består av minoritetsgrupper (Goyette, Farrie, & Freely., 2013; Tarasawa., 2012). Majoritetsgrupper utgår ofta från skolors elevunderlag istället för att se till ekonomi, provresultat eller antal våldsamma incidenter när de bildar sin uppfattning om skolans kvalitet. Detta kan tänkas bero på att majoritetsgruppen känner sig hotad och vill hålla en form av distans mellan in och ut gruppen i en form av vi och dem tänk. I en förlängning kan en sådan inställning, i kombination med de fria skolvalen, leda till en förstärkt segregation (Goyette et al., 2013). Det är även känt att bland Amerikanska skolor, i områden med stor heterogent elevunderlag som har en stor potential för divergenta elevsammansättningar reflekterar minst över sin komposition. På de platser där bostadsintegrationen har fungerat har även skolorna lyckats

spegla områdets komposition i elevsammansättningen vilket motverkar attityder om in och ut grupper (Tarasawa., 2012). En bra utbildning uppfattas ofta som en väg till framgång och anses kunna skapa möjligheter, tyvärr börjar inte alla med samma förutsättningar (Goyette et al., 2013). Unga kvinnor har överlag högre akademiska förväntningar på sig hemifrån än unga män, vilket stärker motivationen och förbättrar deras prestationer. Unga män har i sin tur ofta en bättre uppfattning om den egna förmågan än unga kvinnor, och klättrar ofta högre på karriärstegen (Guteman et al., 2012; Schon et al., 2007). Studier som undersökt skillnader mellan hög och låg socioekonomisk klass pekar på att individer med högre socioekonomisk bakgrund visar mer intresse för arbete, de har högre personlig tillfredsställelse, mer resurstillgångar och har lättare för att anpassa sig i situationer gällande karriären än de med lägre socioekonomisk klass. Det finns även en teori som kallas Social Cognitive Career Theory (SCCT) har utvecklats för att förklara unga vuxnas karriärutveckling utifrån sociokognitivt beteende. Teorin antar att personliga, kontextuella och sociokognitiva faktorer påverkar utvecklingen av karriärintressen, karriärmål och beteendet gällande karriären. Enligt denna teori anses även socioekonomisk status, kön och etnicitet vara personliga variabler som påverkar individens förhållanden. En ung vuxen från en lägre socioekonomisk klass är mer benägen att ha sämre skolgång, färre karriärförebilder och mindre ekonomisk stöd efter gymnasiet än individer med högre socioekonomisk klass. Detta kan resultera i lägre tro på den egna förmågan och längre förväntningar samt förhoppningar för framtida yrken (Ali et al., 2005). Forskare påvisar även starkt stöd för tron på den egna förmågans påverkan på karriärens beslutsprocess. Uppbringandet av en förväntning beskrivs hos en individ som tron på de sannolika utfallen och i SCCT-modellen är förväntningarna kopplade till det sannolika utfallet för karriärsbeslut och beteende (Ali et al., 2005). Även andras förväntningar inverkar på de unga vuxnas karriärutveckling. Vårdnadshavarnas utbildningsnivå har visat sig vara betydelsefullt för de förväntningar som ställs på barnen. Vårdnadshavare med en hög utbildningsnivå har högre förväntningar på sina barns akademiska prestationer (Schon et al., 2007). Individer med bakgrund i en högre social klass tycks erbjudas större socialt stöd och högre förväntningar än individer från en lägre social klass vilket skapar andra förväntningar hos individen (Schoon et al., 2007; Scott Lapor & Heppner, 2009;).

Stöd och exponering för ökad insikt i arbetslivet. För att stärka unga vuxna i sina mål och i sitt beslutsunderlag för framtida karriärval är exponering för arbetsrelaterad information samt värderingar och stöd från vårdnadshavarna viktiga faktorer (Kalantari, 2012). Arbetsrelaterad information i kombination med vårdnadshavarnas stöd och värderingar speglar av sig i unga vuxnas känsla för vad de kan åstadkomma själva (Scott Lapor & Heppner, 2009). Studier har visat att föräldrastöd och framför allt det upplevda föräldrastödet är viktigt för unga vuxnas karriärbeslut även om det inte alltid leder till bättre beslut (Scott Lapor & Heppner, 2009). Ofta skiljer sig de unga vuxnas och deras vårdnadshavares uppfattning angående vad föräldrastöd innebär, vilket kan inverka på de unga vuxnas karriärbeslut (Garcia et al., 2012). Många gånger utgår unga vuxna kvinnor helt eller till viss del från vad vårdnadshavare eller andra signifikanta vuxna har föreslagit som lämpliga karriärval när de själva ska svara på vad som skulle vara lämpliga karriärval. En del unga vuxna upplever att de blir, av sina vårdnadshavare utifrån sina karriärbeslut och har svårt att välja yrke efter sin egen vilja. För unga privilegierade kvinnor tycks det vara viktigt att ta tillvara på sin utbildning och välja en karriär som tros tillåta dem att behålla sin levnadsstandard (Scott Lapor & Heppner, 2009). Idag pekar studier på att kön och social klass inverkar på de förväntningar som ställs på unga vuxna samt vilket stöd som erbjuds (Guteman et al., 2012; Schon et al., 2007). Trots de unga vuxnas behov av föräldrastöd så finns det inte alltid möjlighet till detta. Enligt en artikel från statistiska centralbyrån redovisades en studie med 3 000 föräldrar där 36 procent av kvinnorna och 31 procent av männen anger att de aldrig eller sällan upplever balans mellan sina familje-

och arbetsåtaganden. Artikeln visar också att föräldrar till barn över 6 år upplever högre grad av balans eftersom barnen anses klara sig själva i högre utsträckning (Nylin, 2008).

Att vara arbetslös. För många innebär arbetslöshet att man först levt med en stress och oro kring nedskärningar och varsel på företaget. För att sedan bli av med den trygghet, struktur, sociala kontakt, känsla av mening, identitet och status som ett arbete ger. Efter förlusten av arbetet finns det många förväntningar på den arbetslöse. Som arbetslös förväntas individen söka olika arbeten även när det känns fruktlöst och att delta i byråkratiska procedurer som kan upplevas förnedrande samtidigt som den arbetslösa förväntas klara av alla sina tidigare åtaganden obehindrat (Winefield et al., 2002). Den arbetslösa personen gör allt detta i hopp om att få ett nytt arbete och få tillbaka fördelarna med att ha ett arbete, eftersom människor utför handlingar och visar upp beteenden för att skapa reaktioner. Om reaktionen uteblir tillräckligt många gånger kan individen uppfatta sin insats som meningslöst och ge upp. Tillståndet då individens vilja att förändra sin situation försvinner kallas inlärld hjälplöshet (Lundh & Smedler, 2007) det vill säga individen tappar orken att försöka göra någonting för att förändra situationen till det bättre. Arbetslöshet relateras ofta till negativa konsekvenser som minskad livstillfredsställelse, psykologiska välbefinnandet och hälsa, det gör det även svårt att skilja på egna val och orsakssamband (Furåker & Blomsterberg, 2003). Arbetslöshet är ofta kopplat till stigmatiserade begrepp och kan liknas med ett "vi mot dem" tänkande i vissa fall. Många arbetslösa som försöker skaffa sig ett arbete men inte lyckas känner sig ofta utpekade. Känslan av att samhället tittar ned på dem och är nedlåtande är vanligt förekommande just för att de inte kan försörja sig själva och känner sig sämre och skamfulla. Studier har även visat att män är mer benägna att utveckla känslor som skam i relation till arbetslöshet eftersom de traditionellt setts som familjeförsörjare. Vid misslyckande att leva upp till den rollen och förväntningarna de har på sig gör att självkänslan sjunker och skammen växer fram (Furåker & Blomsterberg, 2003). Studier visar även att människor som varit arbetslösa under en längre tid blir mindre produktiva än andra samt att personer som deltagit i någon slags arbetsmarknadsutbildning är mer produktiva än de som inte deltagit i någon utbildning. Många arbetslösa tror också att det beror på deras egen syn på arbete som kan ha kommit att påverkat deras situation. Det har även visats att arbetarklassen har mindre stigmatiserade känslor än de lite högre klasserna i samhället. Samt att arbetarklassen använder välfärdsystemen i större utsträckningen än de högre klasserna och det är mer sannolikt att arbetarklassen missbrukar de tjänster som finns att tillgå (Furåker & Blomsterberg, 2003).

Studier visar att långtidsarbetslöshet (arbetslös i 12 månader eller mer) försämrar det psykiska och fysiska välbefinnandet hos individer. Ofta drar sig dessa individer tillbaka från det sociala livet för rädsla att bli utpekad eller av ekonomiska skäl (Szlachta, Gawlik Chmeil. & Wolfgang Kallus, 2012). Långtidsarbetslöshet har också en negativ effekt på individers anställningsbarhet. I studier har ett mått som kallas Work Ability Index använts för att mäta arbetsförmågan hos individer, vilket innebär att individer får utvärdera sin egen arbetsförmåga och arbetsinställning. Detta är dock en svår uppgift för dem utanför arbetskraften eftersom deras arbetsförmåga och inställning inte prövas på en arbetsplats till vardags vilket gör det svårt att värdera sina kompetenser och förmågor (Szlachta et al., 2012). Vidare forskning har visat att långtidsarbetslösa definierade hur de upplevde sin arbetsförmåga genom sin subjektivt upplevda hälsa, där många av individerna upplevde sig själva som "för sjuka" och därmed oförmögna att arbeta. Arbetsförmågan hos individer som varit arbetslösa under en längre tid upplevs sämre, det kan förklaras utifrån misslyckanden på arbetsmarknaden, lägre självkänsla och sämre välbefinnande som har orsakats av arbetslöshet (Szlachta et al., 2012). Det har också visat sig att Skandinavien är i ledning när det kommer till hälsofrämjande och anställningsbarhet och därför inte påverkats av arbetslöshet och sämre välbefinnande lika mycket som andra europeiska länder (Szlachta et al., 2012).

Ung och arbetslös. För unga vuxna kan arbetslöshet innebära minskad social kontakt utanför familjen och att individen väljer bort aktiviteter som inte känns nödvändiga. Liksom för vuxna människor kan arbetslöshet leda till skamfyllda känslor i jämförelse med andra kompisar som har arbete om man bor i ett område där det är ovanligt med arbetslöshet. Det är jobbigt att bli lämnad när vännerna går till sina arbeten men om arbetslösheten är vanlig i området behöver det inte leda till skam eftersom referensramen förändras. Den sociala kontakten med vårdnadshavare kan också komma att förändras tack vare ungdomsarbetslösheten eftersom vårdnadshavarna vill undvika att den unge vuxna ska hamna i problematiska situationer genom dåligt umgänge. Det kan leda till att den unga vuxna blir mer övervakad och därmed mer begränsad i sin vänskapskrets (Zeng, 2012). Den sociala förändringen i de unga vuxnas liv innebär dock inte bara isolering från de andra unga vuxna som har arbeten. Det innebär också att nya grupper bildas med en gemensam erfarenhet av att vara arbetslös. I de nya grupperna finner många stöd och förståelse för varandra och nya vänskaper bildas (Zeng, 2012). Otrygghet hos de unga vuxna som ska ut i arbetslivet har visat sig vanligt förekommande. Planering inför framtiden och enbart tillfälliga arbeten är två bidragande faktorer till otrygghet. För att förstärka tryggheten är många unga vuxna villiga att förbättra sina färdigheter och kvalitéer för att känna större anställningsbarhet och mer trygghet inför det kommande arbetslivet (Worth, 2002).

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen var att utforska unga vuxnas syn på den egna anställningsbarheten i relation till vårdnadshavarnas arbetssituation under de unga vuxnas uppväxt. Detta för att framöver kunna identifiera eventuella effekter i de unga vuxnas arbetssökande samt att skapa en inblick i de attityder som arbetsgivare kan komma att möta från individer uppvuxna under lågkonjunktur. Under detta arbete kommer fokus att vara på unga vuxnas generella upplevelser (och underliggande teman) angående anställningsbarhet, förebilder och arbetsmarknaden. Arbetet kommer även fokusera på hur de unga vuxna handlar i olika situationer idag, vad dem själva vet är viktigt och vad som enligt den studerade teorin i denna studie är viktiga förutsättningar för karriärutvecklingen. Detta arbete avgränsas alltså ifrån att undersöka olika objektiva förhållanden som exempelvis hur socialiseringen har inverkat på individen. Studien avgränsas dessutom ifrån frågor som karriärförmågans mönster och dess koppling till arbetsplatsen, huruvida yrkesambitionen och framtida yrkesstatus stämmer överrens. Studien avgränsas dessutom ifrån att undersöka hur en eventuell arbetslöshet upplevs av den arbetslösa. Den övergripande frågeställningen hur unga vuxna uppfattar sin egen anställningsbarhet i förhållande till ett socialt arv från vårdnadshavarnas arbetssituation ska besvaras med följande underfrågor:

1. Upplever unga vuxna att deras anställningsbarhet har påverkats utav vårdnadshavarnas arbetssituation under sin uppväxt?
2. Finns det någon skillnad mellan de unga vuxna om vårdnadshavarna har varit i eller utanför arbetskraften?
3. Upplever de unga vuxna att vårdnadshavarnas utbildning har inverkat på vilken typ av arbete eller position vårdnadshavarna senare uppnått?

Metod

Deltagare

Kriteriet för medverkan i studien var att deltagarna skulle gå sista året på gymnasiet. Inför intervjuerna ombads skolan att informera eleverna om ålderskriteriet för medverkan som var 18 år eller över. Deltagarna ses här som unga vuxna med stöd av Magnusson, Stattin och Allens (1985) teori om fördröjd pubertet som säger att både den fysiska och mentala utvecklingen är individuell och att åldern egentligen inte bör användas som enda mått på individens utveckling. Deltagarna kom från olika typer av familjekonstellationer och rekryterades på en skola som valts ut enligt tillgänglighetsprincipen. Intervjuerna hölls på en friskola med två samhällsklasser med olika inriktningar. Klassernas lägsta antagningspoäng låg mellan 125 och 155 och medelpoängen hade varit mellan 198 och 220 under år 2010 när de aktuella klasserna antogs (Statligt Dexter, 2010), vilket innebär att eleverna som sökte utbildningen och som hade godkänt i alla ämnen var kvalificerade att bli antagna. Elever som varit godkända i alla grundskolans ämnen vårterminen 2010 när ansökningarna till gymnasiet gjordes fick nämligen 160 poäng för att söka sig in på önskat gymnasium. För studien innebär detta att urvalet bör ha fångat upp individer som haft olika lätt för sig under skolgången. Av de 15 intervjuer som genomfördes var majoriteten av deltagarna 19 år och bodde med två vårdnadshavare som levde tillsammans och var över 40 år gamla. Många av vårdnadshavarna hade en vidareutbildning. Utav de 15 intervjudeltagarna hade sex sett sina vårdnadshavare arbetslösa eller sjukskrivna under olika långa perioder. En kortare presentation av studien hölls för två klasser där betoningen låg på arbete och framtidsplaner.

Material

Materialet som användes under intervjuerna var en egenkonstruerad intervjuguide inspirerad utav Scott Lapour och Heppners (2009) arbete. Intervjuguiden syftade till att med öppna frågor undersöka föräldrapåverkan i ungdomars karriärval. Intervjuguiden utgick från fem frågeområden. Intervjuguiden inleddes med fyra bakgrundsvariabler och gick sedan vidare till åtta personfrågor, efter det följde sex frågor om vårdnadshavare, följt av sju ambitionsfrågor och avslutningsvis ställdes två avrundande frågor varav en sammanfattning av intervjun utfördes för att få en första validering. Intervjuguiden återfinns i Appedix. Intervjuerna spelades in med hjälp av mobiltelefoner, det gjordes dessutom löpande anteckningar under intervjuerna.

Procedur

Denna studie var av kvalitativ karaktär. Studien utgick ifrån en semistrukturerad intervjuguide. Studien tog noga hänsyn till Vetenskapsrådets forskningsetiska principer genom att informera om studien och om att deltagandet var frivilligt (Vetenskapsrådet, 2002). Startpunkten för arbetets procedur var kontakten med en lokal gymnasieskola där intervjuerna sedan genomfördes. Eftersom den övergripande kunde upplevas utpekande för individen avstod undersökningsledarna från att rekrytera deltagare genom att presentera den övergripande frågeställningen utan informerade istället om studiens syfte mer generellt. Eleverna valde själva om dem ville medverka genom att kryssa för en namnlista som sedan lämnades till undersökningsledarna. Eleverna som valde att medverka i undersökningen fick i turordning gå in till en av två direktanslutna filialer där intervjuerna genomfördes. Innan

intervjun påbörjades gick individskyddskravet igenom och deltagarna informerades om att intervjun förväntades ta 20- 30 minuter. Deltagarna tillfrågades om det var okej att intervjun spelades in och att sammanfattningar antecknades löpande under samtalets gång. När deltagarna hade gett sitt medgivande till undersökningen, svarat på om inspelning av samtalet och antecknandet var okej påbörjades intervjun. Därefter avslutades inspelningen och en avstämning gjordes för att kontrollera eventuella missförstånd etcetera. Efter detta tackades deltagaren för sin medverkan och fick med sig ett missivbrev där deltagaren informerades om studien mer utförligt än innan och om hur denne kunde få ta del av den färdigställda uppsatsen. Sammanlagt genomfördes 15 intervjuer som tog mellan 15-30 minuter var på en gymnasieskola i Mellan Sverige. Att undersöka ett aktuellt fenomen av hur arbetsmarknaden upplevs specifikt från unga vuxnas utsikt kan anses vara relevant och uppfylla forskningskravet. Genom att först informera deltagarna om undersökningen, om deltagandets villkor samt om hur materialet sedan skulle komma att hanteras och sedan försäkra att deltagandet fortfarande var frivilligt kan även individskyddskravet anses vara uppfyllt.

Databearbetning

Materialet från intervjuerna transkriberades och bearbetades därefter med en kvalitativ innehållsanalys för kategorisering och tematisering (Graneheim & Lundman, 2004). Först meningskoncentrerades materialet för att utvinna det mest betydelsefulla innehållet. Därefter sorterades texten in i meningsenheter som sedan etiketterades med olika koder. Kodens innehåll var homogent men heterogent i jämförelse till andra koder. Därefter abstraherades koderna till kategorier och teman. Under abstraktionen till kategorier samlades flera koder under ett mer övergripande ord eller begrepp. Kategorierna skapades i sambedömning av båda undersökningsledarna där var och en fick tolka kategorierna själv vilket sedan sattes ihop till en gemensam tolkning av varje kategori. Genom teman beskrevs den återkommande, underliggande betydelsen i hela materialet, för att kunna skapa en förståelse av de unga vuxnas upplevelse av den egna anställningsbarheten i relation till vårdnadshavarnas arbetssituation under de unga vuxnas uppväxt. Även abstraktionen till nya teman skapades i sambedömning mellan undersökningsledarna för att finna passande övergripande begrepp för innehållande kategorier och koder.

Resultat

Under resultatet presenteras först de olika temana och underliggande kategorier som uppkom redovisas i tabell 1 och 2. *Handling, Medvetet betydelsefullt* och *Teoretiskt betydelsefullt*. Under stycket rörande handling visas skillnader i vad de unga vuxna gör, vill göra och har för framtidsvisioner. Under rubriken medvetet betydelsefullt beskrivs vad de unga vuxna värderar och vad som motiverar dem men även hur de värderar sig själva och sina kvalitéer. Det sista temat visar de unga vuxnas inställningar, känslor och studie och yrkesrelaterad exponering. För att belysa skillnaderna i materialet kommer viss jämförelse genomföras mellan de unga vuxna vars vårdnadshavare har haft långvariga anställningar och de unga vuxna som sett sina vårdnadshavare bli långtidssjukskrivna eller arbetslösa.

Tabell 1
Tematisering och kategorisering

Tema	Kategori	Meningskondensering	Meningsenhet
Handling	Agerande	Har sökt ekonomiutbildning eftersom det just nu känns intressant och värt att fördjupa sig i	Jag är lite osäker men jag antar att, alltså jag har ju sökt för ekonomiprogrammet nu för att jag är väl intresserad i ekonomi och sen är jag väl duktig med ekonomi, men jag är väl fortfarande såhär att jag vet inte exakt vart det kan leda mig sen
	Prioriteringar	Tränar, umgås och resa på fritiden	Ehm träna, umgås med kompisar, eh och resa
	Framtidsplaner	Vill ha en klar målsättning för att sedan plugga hårt och nå det.	Ja jag tänker plugga vidare, eller först ska jag resa lite efter skolan sen ska jag plugga vidare å då ska jag väl kanske komma fram till vad jag ska gå så ska jag plugga jättehårt så ska jag försöka nå mitt mål när jag fått ett riktigt mål
Medvetet betydelsefullt	Motivation	Man arbetar för att klara ekonomin	Det ska göra så man klarar av sin vardag med ekonomin och så
	Egna kvalitéer	Lyssnar och finns där	Ja jag är bra på att lyssna och finnas där för folk
	Eget värde	Avtal ska hållas så länge kriterierna för avtalen uppfylls	Jag förväntar mig att man ska ja få det som är avtalat alltså ska man: ha en lön så tycker jag man ska få en lön om man sköter sitt jobb annars kan jag ju förstå om det blir avdrag

Tabell 2
Tematisering och kategorisering

Tema	Kategori	Meningskondensering	Meningsenhet
Omedvetet betydelsefullt	Inställning	Arbetslöshet finns överallt, finns ej tillräckligt med jobb.	Det finns ju överallt så de är ju alltid nånting man måste göra åt. Tycker jag. Ja de finns ju inte tillräckligt med jobb och så i landet.
	Studie och yrkesrelaterad exponering	Ingen utbildning p.g.a. utländsk bakgrund Pappa har haft en långvarig anställning och mamma har jobbat men <small>blor avslutade</small>	Eh nej för dom kommer från Thailand så dom har inte gått gymnasium. Pappa han har jobbat långt tillbaka han har alltid jobbat och mamma hon jobbade fast det var mycket som hände och därför blev hon sjukskriven.
	Känslor	Rädd att drabbas av arbetslöshet efter gymnasiet	Med tanke på att det är ju invandring och de är ju så fort man inte pluggar vidare så då är jag rädd för att jag också kommer bli nu arbetslös men eftersom jag har sommarjobb nu så hoppas jag att jag kan fortsätta jobba där några månader till kanske ett år.

De olika temana var avsedda att fånga olika aspekter i materialet. Det första temat *Handlingar* innefattar hur man väljer och agerar överlag i olika situationer. Kategorierna under temat *agerande, prioriteringar* och *framtidsplaner* ska täcka upp vad individen gör nu för att uppnå sina mål, vad individen vill lägga tid på samt vad individen önskar eller eftersträvar. Det andra temat *Medvetet betydelsefullt* innefattar det individen själv vet och tycker är viktigt nu och i framtiden. Kategorierna *eget värde, egna kvalitéer, motivation* och *värderingar* handlar om individens självkänsla och självförtroende och syn på det egna värdet och sin egen betydelse. Det handlar också om vad individen tycker sig vara bra på och har dokumenterade kunskaper i. Med *motivation* menas den inre och yttre drivkraft som påverkar viljan att sträva mot någonting. Medan *värderingar* innefattar något individen står för och tycker är viktigt eller något individen har lärt sig är viktigt. Det tredje temat *Omedvetet betydelsefullt* inkluderar det individen kanske inte är medveten om att det har betydelse för de egna valen men som teoretiskt sett påverkar. Temat består av kategorierna *inställning, studie och yrkesrelaterad exponering* och *känslor* använts. Dessa kategorier innefattar attityder eller grundsyner som man utgår ifrån och vad vårdnadshavarna har gjort vad de gör, tycker, önskar, kan, värderar, upplever och kontrollerar samt den egna synen på skola, arbetsliv och emotionellt stöd. Men också hur individen känner överlag och vad individen tror sig känna framöver.

Handlingar

Prioriteringar. Det som de unga vuxna helst lägger sin tid på överlag är socialt umgänge, olika idrotter och egen tid. De unga vuxna med sysselsatta vårdnadshavare uppskattade även resor och äventyr men också att spendera tid med familjen. Några tyckte också att studierna ska prioriteras framför fritiden.

Agerande. De unga vuxna upplevde generellt sett den nuvarande utbildningen som betydelsefull för framtida valmöjligheter. De unga vuxna med sysselsatta vårdnadshavare påpekade gärna vilka vidareutbildningar de redan hade sökt vilket var utmärkande för den gruppen.

Framtidsplaner. De flesta unga vuxna hade planer för framtiden både när det gäller arbetsliv och privatliv. En skillnad som uppmärksammades i materialet var dock att de unga vuxna med vårdnadshavare som haft längre anställningar angav tydligare definierade uppfattningar om framtida arbetsområden. En trend i materialet bland dessa unga vuxna var viljan att arbeta med människor och hjälpa dem på olika sätt. Innan de unga vuxna med sysselsatta vårdnadshavare ville ta på sig en fast yrkesroll ville man generellt sett utforska sina möjligheter genom att resa och bygga ut meritlistan under några år. En vanlig framtidsplan för de unga vuxna med sysselsatta vårdnadshavare var att de inom tio år ville vara självförsörjande, bilda familj och skaffa boende. De unga vuxna vars vårdnadshavare inte hade sysselsättning i dagsläget förmedlade en oviss och försiktig syn på sin framtid även om de delade med sig av sina förhoppningar om framtiden. De unga vuxna med någon vårdnadshavare som varit långtidssjukskriven eller arbetslös talade generellt om vad de ville undvika snarare än om vad de faktiskt skulle vilja uppnå. Endast två av sex delade med sig av sin uppfattning om vad de ville. De uttryckte att det var viktigt att anstränga sig för att undvika exempelvis arbetslöshet eller att fasta i samma hjulspår hela livet och betydelsen av trygghet, stress och hälsa relaterat till ett framtida arbete. Denna skillnad mellan de unga vuxnas upplevelser visar sig tydligt i två citat. I det översta citatet berättar en av de unga vuxna med sysselsatta vårdnadshavare om vad denne har för framtidsplaner. I det andra citatet berättar en annan av de unga vuxna vars vårdnadshavare varit utan sysselsättning om vilka förberedelser som kan vara avgörande för ett framtida yrke.

”Jag skulle vilja jobba med folk alltså med människor på något sätt men vad vet jag inte.”

”Dom har ju fått jobbat hårt och jag tänker att jag måste också jobba hårt kanske. Typ kämpa i skolan för de säger att jag måste kämpa.”

Medvetet betydelsefullt

Generellt sett ingav de unga vuxna en god självkänsla och integritet. De talade om betydelsen av bemötanden och att det var viktigt med jämlikhet och jämställdhet. Det talades även om hur intresset och trivseln påverkar anställda på en arbetsplats.

Eget värde och egna kvalitéer med avseende på prestation. De unga vuxna uppväxta med vårdnadshavare med kontinuerlig sysselsättning angav olika uppfattningar om det egna värdet. Vissa gav uttryck för en god självkänsla medan andra inte gjorde det. En individ som gav intryck av osäkerhet kring sin egen anställningsbarhet hänvisade till sin bakgrund som invandrare. Trots de olika uppfattningarna om den egna anställningsbarheten kunde de flesta ändå nämna någonting som de var extra stolta över att vara bra på. Majoriteten av de unga vuxna med vårdnadshavare utan sysselsättning nämnde något som de ansåg sig vara bra på, även om de tycktes konfunderande innan de svarade på vad de ansåg sig vara bra på och i vissa fall gavs inget svar alls på den frågan. I det övre citatet från en ung vuxen med sysselsatta vårdnadshavare beskrivs både den egna kvalitén men även känslan av att besitta den kvalitén beskrivs. I det andra citatet från en ung vuxen med vårdnadshavare utan sysselsättning beskrivs också sin kvalité att kunna se saker ur andra perspektiv.

”Jag är väldigt bra på att styra för det har jag gjort ganska mycket. Har sån personlighet. Liksom i kompisgänget är de jag som hittar på grejer och [...] man har ju vant sig lite och fått den känslan.”

”Jag är bra på att lyssna på folk skulle jag säga och [...] ge förslag eller tips på vad dom kan göra, lite såhär som en tröstmänniska.”

Motivation. Generellt så tycks de unga vuxna vars vårdnadshavare har varit långtidsanställda motiveras av yttre faktorer som att ses som duktiga, ekonomin eller det sociala på arbetsplatsen. Bland de unga vuxna vars vårdnadshavare inte hade någon sysselsättning var ledorden kring motivation att lyckas, vara självständig och utvecklas. De unga vuxna med vårdnadshavare utan sysselsättning var också benägna om att trivas, utvecklas och må bra på arbetsplatsen. Flera såg sig själva gå sin egen väg och inte påverkas av sina vårdnadshavare och var villiga att kämpa för att få ett arbete överhuvudtaget och inte fastna i en viss bransch. Generellt var de flesta deltagare motiverade men hade olika syn på sin motivation. I de två översta citaten berättar två individer med sysselsatta vårdnadshavare vad som motiverar dem och i det nedersta citatet berättar en individ med vårdnadshavare utanför arbetskraften om vad som motiverar och är viktigt på ett arbete.

”Att man sköter sig och att man är duktig så dom andra tycker det också, det är väl framgång att man är duktig och får komplimanger.”

”Att man trivs på en plats, att man har schysta arbetskamrater som ställer upp för en och [...] sen pengar är väl också stor framgång.”

”Att jag ska trivas, [...] inte bara för att det är hög lön. Jag ska kunna vakna på morgonen och bara, yes nu ska jag gå och jobba.”

Värderingar. Bland de unga vuxna som vuxit upp med vårdnadshavare med kontinuerlig sysselsättning var det vanligt att ge uttryck för att vilja skapa balans i sitt liv. Det tycktes bland annat viktigt att bygga upp sin egen kompetens och få socialt stöd från familj och vänner. På en arbetsplats var den generella uppfattningen bland dessa unga vuxna att det är viktigt med trivsel och en tillräcklig ekonomi. På arbetsplatsen ansågs det viktigt att ge och få ta del av ett gott bemötande samt att själv visa sig ansvarstagande. De unga vuxna med sysselsatta vårdnadshavare ville också vara intresserade av sitt framtida yrke, lära sig nya saker och utvecklas. Utöver kompetensen på arbetsplatsen talades det om betydelsen av att känna sig rättvist behandlad och att känna sig trygg och inte må dåligt av sitt arbete, varken fysiskt eller psykiskt. Upplevelserna av vad som var viktigt påminde mycket om varandra mellan de med vårdnadshavare i och de med vårdnadshavare utanför arbetskraften. Lön var också en faktor som togs upp men det påpekades även att man inte bör vara girig och att största fokus inte låg på den ekonomiska faktorn utan på de ovannämnda faktorerna. De togs även upp att det var viktigt att trivas och lära sig nya saker för att kunna prestera på arbetet och de flesta hade visioner om att arbeta på en arbetsplats där man hjälper människor på olika sätt. I det översta citatet berättar en individ med sysselsatta vårdnadshavare om att lönen spelar stor roll i nuläget men allt eftersom blir trivseln mer viktig. I de två nedersta citaten berättar individer vars vårdnadshavare är utan sysselsättning om ekonomins betydelse för att behålla en acceptabel levnadsstandard och om att hälsan är det som är viktigast.

”I nuläget är de väl mest för pengarna skull, bra betalt. Men sen eftersom blir de väl [...] att man ska trivas och så.”

”Sen så ska de ju vara tillräckligt med lön så man lever men det ska inte liksom vara att man är girig heller. Men så länge du lever på det så går det bra.”

”Man ska kunna må bra samtidigt som man arbetar annars är det meningslöst.”

Omedvetet betydelsefullt

Inställning. Individer med sysselsatta vårdnadshavare ansåg sig överlag vara lämpliga för det framtida önskade yrket. Det talades också om hur tråkigt det är med arbetslöshet och att det borde finnas arbeten, och att arbetslöshet ofta handlar om individens egen inställning eller samhällets inverkan med höga bidrag som ger en hög ekonomisk lägsta nivå för invånarna. Inställningen till arbetslöshet tycktes överlag vara någonting som drabbar andra och inte som något gällande de unga vuxna med sysselsatta vårdnadshavare. Bland de unga vuxna med kontinuerligt sysselsatta vårdnadshavare var det få som trodde sig vara i riskzonen för att drabbas av arbetslösheten. Bland de unga vuxna utan sysselsatta vårdnadshavare var de desto fler som trodde sig vara i riskzonen för att drabbas av arbetslöshet, tre av sex nämnde något som tydde på att det fanns en rädsla för att själv drabbas och att man såg ovisst på framtida arbete. I de två översta citaten beskriver unga vuxna med sysselsatta vårdnadshavare sin upplevelse av arbetslöshet som något onödigt och arbetslösa som lata. I de två nedre citaten

beskriver unga vuxna med vårdnadshavare utanför arbetskraften sin osäkerhet men också upplevelsen av högre ställda krav på individer med annan etnisk bakgrund.

”De borde finnas jobb och att det borde inte vara nödvändigt”

”Men att man kanske inte har någon utbildning eller att man är för lat för att leta jobb”

”Alltså det är väl jobbigt med arbetslöshet, jag tror jag själv kommer bli det efter gymnasiet”

”Det är väldigt stor arbetslöshet med tanke på att det är ju invandring och det är ju så fort man inte pluggare vidare så då är jag rädd för att jag också kommer bli arbetslös nu”

De unga vuxna utan sysselsatta vårdnadshavare var mer medvetna om att arbetslösheten kunde komma att drabba dem och angav att de upplevde ett behov av att kämpa för att lyckas få ett arbete. Det var även enstaka individer som inte såg något problem med arbetslösheten och att den inte tycktes vara så hög i dagens samhälle. Kring ett framtida yrke ville majoriteten arbeta med människor på ett eller annat sätt och tyckte sig vara lämpade för det. Många hade en klar målsättning om vad det ville arbeta med och vad de skulle göra för att ta sig dit.

Studie och yrkesrelaterad exponering. De unga vuxna vars vårdnadshavare haft en långvarig sysselsättning hade överlag en relativt god uppfattning om vad deras vårdnadshavare har eller har haft för sysselsättning och hur de har tagit sig dit. Bland de vårdnadshavare som haft långvariga anställningar hade ungefär hälften en vidareutbildning men samtliga arbetade inte med sitt utbildningsområde utan hade bytt karriäriktning. Exempel på studie och yrkesrelaterad exponering var bland andra citaten nedan. I det första citatet berättar en individ om ett tillfälle när dennes mor bytt karriäriktning. I det andra och tredje citatet berättar samma individ om sin uppfattning om vårdnadshavarnas trivsel med sina yrken och om sin egen inställning till framtida yrkesval i ytterligare ett citat.

”Hon pluggade lärare efter gymnasiet så hon var först lärare innan hon kom till ekonomi yrket[...] pappa vet jag faktiskt inte [...] han har ju alltid jobbat på samma ställe”

”Min mamma trivs väldigt mycket med sitt jobb [...]och min pappa [...]han trivs med sitt jobb men det är jobbigt med tiderna.”

”Jag skulle ändå vilja säga att man måste ändå gå in mer på djupet först för att egentligen förstå om det är det du vill göra [...] sen får man väl känna om det är rätt.”

En annan ung vuxen med vårdnadshavare i arbetskraften men utan vidareutbildning berättar i det första citatet om sin uppfattning om varför vårdnadshavarna inte behövde någon vidareutbildning. I det andra och tredje citatet berättar samma individ om sin karriärs ambitioner.

”Det var ju annorlunda regler på den tiden tror jag så dom behövde väl bara gå två års gymnasium? [...] jag tror inte dom har pluggat vidare.”

”Jag har inte tänkt så långt alls faktiskt. Kanske någonting med sporten. Ingen aning om vad i så fall men någonting eftersom man är så intresserad.”

”Jag funderar lite på mäklare, så får vi se hur det blir med det.”

Majoriteten bland de unga vuxna vars vårdnadshavare som inte hade någon sysselsättning hade inte heller någon vidareutbildning, ofta var orsaken att de hade annan härkomst och därför inte var utbildade. Vilket visar sig i citatet nedan.

”Nej dom kommer från Thailand så dom har inte gått gymnasiet”

”Men jag tror att hon är väldigt orolig att hon kommer inte lyckas att få jobben eftersom det krävs högskola och betyg och så som inte hon har. Min familj kommer ju inte härifrån vi är ju från ett annat land”

Bland de sysselsatta vårdnadshavare som inte hade någon utbildning fanns det olika bakomliggande orsaker som exempelvis övertagandet av ett familjeföretag eller invandring. Majoriteten av de unga vuxna med långvarigt sysselsatta vårdnadshavare kunde berätta om vårdnadshavare som trivdes på sina arbetsplatser. Endast ett fåtal unga vuxna angav att deras vårdnadshavare inte trivdes på sin arbetsplats utan stannade för exempelvis ekonomin. Några av de unga vuxna angav att deras vårdnadshavare tycktes vara trötta eller stressade på grund av sina arbeten. En vanlig uppfattning hos de unga vuxna med sysselsatta vårdnadshavare angav att flera i släkten har haft liknande yrken och att deras egna intressen eller ambitioner har påverkats utav detta.

”Det ligger lite i släkten att hålla på med ekonomi så de är väl något som har påverkat mig till en viss del”

De unga vuxna talade också om sina egna studierelaterade erfarenheter som de tagit lärdomar av man påpekade bland annat hur en dålig organisatorisk planering kan leda till onödig stress. Bland de unga vuxna med arbetslösa eller sjukskrivna vårdnadshavare berättade de flesta att deras vårdnadshavare hade trivts bra på arbetsplatsen innan de slutat. Några av deltagarna vars vårdnadshavare var arbetslösa kunde även berätta att vårdnadshavaren kände oro för att inte få ett jobb i framtiden vilket ofta berodde på att de inte var utbildade men de försökte ändå vara så aktiva som möjligt. Bland de unga vuxna med vårdnadshavare utan sysselsättning var det ofta bara ena vårdnadshavaren som var antingen arbetslös eller långtidssjukskriven och hos den vårdnadshavaren som hade sysselsättning varierade utbildningsnivån, en del var vidareutbildade och några inte men majoriteten tycktes trivas med sin nuvarande arbetssituation. I citatet nedan berättar en individ med en arbetande och en arbetslös vårdnadshavare om deras arbetssituation.

”Pappa trivs ju, men mamma är ju ute och letar efter jobb hon känner väl inte sig så trygg att hon kommer få jobb eftersom de har blivit så

svårt att få jobb och hon har ju vart väldigt aktiv sen hon blev arbetslös men än idag är hon liksom arbetslös”

Känslor. Majoriteten av de unga vuxna med sysselsatta vårdnadshavare tycktes se sin egen anställningsbarhet som god och såg hoppfullt på sitt framtida yrkesliv. Vid frågan om var de ser sig själva om 10 år med avseende på arbetsliv kunde det bland annat ges uttryck genom citat som med bestämdhet talade om vad som skulle uppnås alternativt i citat som beskriver den för tillfället största karriärplanen.

”Då är jag förmodligen med i militären eller polis”

”Färdigutbildad sen förhoppningsvis jobba inom något område ja just nu är det socionom”

Hos de unga vuxna med vårdnadshavare utan sysselsättning varierade synen på den egna anställningsbarheten, de var mer fokuserade på att de krävs utbildning och kämpaglöd för att lyckas ta sig dit man vill. Synen på en anställning var inte lika självklar som hos de med sysselsatta vårdnadshavare utan flera menade på att de krävs något mer för att få ett heltidsjobb, vilket beskrivs i ett citat om ungdomsarbetslöshet och uppfattad framtidsutsikt.

”Jag tror det är jättesvårt att få ett jobb speciellt som ung, [...] heltidsjobb alltså det tror jag är jättesvårt att få bara sådär, då tror jag mer att det krävs utbildning.”

Diskussion

Syftet med studien var att utforska unga vuxnas syn på den egna anställningsbarheten i relation till vårdnadshavarnas arbetssituation under de unga vuxnas uppväxt. Detta för att framöver kunna identifiera eventuella effekter i de unga vuxnas arbetsökande samt att skapa en inblick i de attityder som arbetsgivare kan komma att möta från individer uppvuxna under lågkonjunktur. Upplever unga vuxna att deras uppfattade anställningsbarhet har påverkats utav vårdnadshavarnas arbetssituation under deras uppväxt? Finns det någon skillnad mellan de unga vuxna om vårdnadshavarna varit i eller utanför arbetskraften? Upplever de unga vuxna att vårdnadshavarnas utbildning har inverkat på vilken typ av arbete eller position vårdnadshavarna senare uppnått?

Överlag uppfattades de unga vuxna ha en relativt god självkänsla och integritet. Det som unga vuxna generellt sett upplever sig prioritera i vardagen var socialt umgänge, olika idrotter och egen tid även om det fortfarande fanns vissa individuella skillnader. Dessa intressen och individuella skillnader kan enligt Supers karriärutvecklingsteori (1953) vara betydelsefulla för att finna ett potentiellt framtida yrke. Alltgenom upplevdes den nuvarande utbildningen som betydelsefull för framtida valmöjligheter vilket skulle kunna ses som en slags kontinuerlig justering. Bland de unga vuxna med vårdnadshavare utanför arbetskraften talades det om vad man ville undvika och hur man skulle göra för att inte hamna i arbetslösheten. Det upplevdes viktigt att verkligen uppfylla sin del av ansvaret för att ta sig ut på arbetsmarknaden. Hos individer med vårdnadshavare i arbetskraften var fokus mer på hur man kunde utveckla den egna anställningsbarheten genom att söka vidare utbildningar direkt efter gymnasiet eller genom att arbeta för att skapa meriter på cv:t innan man utbildar sig. Dessa unga vuxna hade definierade yrkesrelaterade framtidsambitioner medan de unga vuxna med vårdnadshavare

utanför arbetskraften antydde försiktiga önskemål. Detta skulle kunna tyda på en form av identifiering med vårdnadshavarens situation i likhet med vad Super (1953) tidigare reflekterat kring. Bland de unga vuxna med vårdnadshavare utanför arbetskraften påpekades istället betydelsen av trygghet, hälsa och en stressfri arbetsmiljö. De unga vuxna med vårdnadshavare utan sysselsättning ansåg sig själva drivas av inre motivation vilket var utmärkande för dessa individer. De upplevde sig själva som betydelsefulla för sin egen. De unga vuxna med yrkesverksamma vårdnadshavare berättade om sin ambition att skapa en god balans mellan arbete och fritid och samtidigt få en tillräcklig lön att leva på. Det upplevdes generellt sett viktigt att trivas på sin arbetsplats och att må bra, utvecklas och bli rättvist behandlad. För de med sysselsatta vårdnadshavare var det också viktigt att få visa sig ansvarstagande. När det kom till den egna anställningsbarheten och vad man trodde sig passa som i ett framtida yrke menade de unga vuxna med vårdnadshavare i arbetskraften att de antagligen skulle passa på den önskade arbetsplatsen och att arbetslöshet till stor del beror på individens egna val och ett understödande samhälle. Huvudresultaten som uppkom i denna studie var när de unga vuxna berättade om sina studier eller yrkesrelaterade exponering, alltså vad vårdnadshavarna förmedlade för kunskaper, erfarenheter och attityder angående utbildning och arbete och hur denna exponering speglades i flera svar på andra frågor. Exempel på detta var bland annat om individen sett sina vårdnadshavare byta karriär visad det sig också att individen upplevde ett behov av att prova sig fram för att hitta rätt. Samma sak tycktes gälla när det handlade om utbildning om vårdnadshavarna inte hade någon utbildning så tycktes individens målsättning bli otydlig. De individerna med vårdnadshavare utanför arbetskraften ansågs även mer ödmjuka inför framtiden och hade mer insikt om att det är hård konkurrens på arbetsmarknaden och det ofta krävs utbildning av olika slag. Medan de med vårdnadshavare inom arbetskraften inte var lika ödmjuka och hade ett mer godtroget sätt att se på framtiden.

Handlingar

Något som upptäckts i materialet och som kunde kännas igen från tidigare forskning var att man gör en sak nu men hoppas på något annat i framtiden. Denna undersökning visade att Scott Lapour och Heppner (2009) teori om att individens känsla för vad man kan åstadkomma för sig själv påverkas av vad vårdnadshavare har åstadkommit i sina liv. I detta fall handlade det om att de unga vuxna med vårdnadshavare som varit eller är utan sysselsättning talade med osäkerhet kring sin framtid medan unga vuxna med sysselsatta vårdnadshavare lättare talade om sina önskemål kring framtiden. Något som ofta togs upp bland deltagarna var att de var inställda på att vidareutbilda sig inom en snar framtid, vissa deltagare visste vad de ville utbilda sig inom medan andra enbart visste att de ville utbilda sig men området var ännu oklart. Enligt Crockett och Beal (2012) förväntade sig de unga vuxna att de ska vara klara med sin utbildning innan 25-årsåldern vilket även visades i denna studie eftersom majoriteten av deltagarna i undersökningen ville vidareutbilda sig direkt eller med något års uppehåll efter gymnasiet. Föräldrastödet eller det upplevda föräldrastödet hemifrån hade stor inverkan på de unga vuxnas beslut och kunde även bidra till vad de unga vuxna ansågs sig vara bra på och för framtida karriärval (Scott Lapour & Heppner, 2009). I denna undersökning visade det sig att alla upplever att de fått stöd hemifrån i den grad vårdnadshavarna kunnat hjälpa till och stötta. Dock hade majoriteten av deltagarna andra framtidsplaner vad gäller karriär än vad deras vårdnadshavare valde till sig själva. Särskilt några av de unga vuxna med vårdnadshavare utanför arbetskraften nämnde att de tänker och väljer helt olika utifrån hur deras vårdnadshavare har valt. De unga vuxna med vårdnadshavare i arbetskraften hade också ganska skilda planer jämfört med sina vårdnadshavare med undantag från någon enstaka ung

vuxen som såg sig själv arbeta inom samma bransch som många i familj och släkt arbetat inom, och där kan socialt arv vara en bidragande faktor.

Medvetet betydelsefullt

Socioekonomisk status, kön och etnicitet var variabler som upplevdes kunde påverka individers förhållanden. Hade man en lägre socioekonomisk klass kunde skolgången drabbas och bli sämre än de med högre socioekonomisk klass, karriärförebilderna var också färre samt att det ekonomiska stödet efter gymnasiet var sämre än de med högre socioekonomisk klass. Dessa faktorer kunde bidra till att individens tro på den egna förmågan och förväntningar på framtiden blev lägre. De unga vuxna med vårdnadshavare utanför arbetskraften hade generellt sett svårare att definiera särdrag de var bra på och kände i större utsträckning att de kan komma att drabbas av arbetslöshet i framtiden än de unga vuxna med arbetande vårdnadshavare. Vilket kunde tyda på en lägre tro på den egna förmågan och lägre förväntningar inför framtiden. De unga vuxna med vårdnadshavare utanför arbetskraften som hade utländsk härkomst påvisade det som ett skäl till att de inte hade någon utbildning, det kunde även försvåra arbetssökandet vilket enligt forskning kan påverka individens förhållanden. Värderingar var även något som deltagarna ansågs vara betydelsefullt eftersom de nämnde vilka värderingar som var viktiga för dem både privat och på en arbetsplats. Vanligt förekommande värderingar privat var det familj och vänner som prioriterades. På en arbetsplats prioriterades trivseln väldigt högt hos majoriteten av deltagarna men jämställdhet, miljö och utvecklingsmöjlighet var även viktiga aspekter. Individer som var villiga att utveckla sina kvaliteter och färdigheter kom även att känna mer trygghet när de skulle ut i arbetslivet (Worth, 2002). De unga vuxna var överlag motiverade inför framtiden och visste vad de ville. De var även tydliga med vad de förväntade sig på en arbetsplats där flera deltagare nämnde något som påvisade att de inte kommer låta sig köras med, medan andra var mer inställda på att arbeta sig upp och acceptera situationen i början av karriären. De unga vuxna med vårdnadshavare utanför arbetskraften nämnde även att de val som de gjort eller kommer göra blev väldigt självständiga och olika jämfört med vårdnadshavarna vilket enligt teorin kan tyda på att de inte vill hamna i samma situation och fått tagit mer ansvar och fattat egna beslut eftersom föräldrastödet kunnat vara fåtaligt i vissa situationer.

Omedvetet betydelsefullt

Deltagarna i studien tycktes vara medvetna om kravet på utbildning som finns idag för att lättare få det önskade arbetet. Majoriteten av de unga vuxna hade även mål och framtidsplaner de ville uppnå. Enligt Garcia et al., (2012) är uppsatta mål viktigt för att kunna fatta bra karriärmässiga beslut, eftersom det annars kan påverka en individs möjligheter för framtiden negativt. Både de unga vuxna med vårdnadshavare i och utanför arbetskraften var väl medvetna om vad de ville uppnå och de flesta hade planer för framtiden. De individer som inte hade lika tydligt uppsatta mål var både individer med arbetande och arbetslösa eller sjukskriva vårdnadshavare. De unga vuxnas vårdnadshavare inom arbetskraften var överlag mer utbildade än de vårdnadshavare utanför arbetskraften. Utbildningsnivån hos vårdnadshavarna har enligt forskning visat sig betydelsefull för förväntningarna på de unga vuxna, de vårdnadshavare med en hög utbildningsnivå hade högre förväntningar på sina barns akademiska prestationer (Schoon et al., 2007; Scott Lapor & Heppner, 2009). Med tanke på att de unga vuxna med vårdnadshavare utanför arbetskraften i större utsträckning kunde se sig själva som arbetslösa i framtiden och ingen utav de unga vuxna med arbetande vårdnadshavare nämnde det kan man tänka sig att de vårdnadshavare med högre utbildning

också vill se sina barn utbildade samtidigt som de unga vuxna kände sig mer benägna att vidareutbilda sig. Tidigare forskning har visat att tydliga mål som är svårare att uppnå ger bättre resultat än mål som är osäkra och lättuppnåliga (Johansson, 2007). Därför spelade kraven på de unga vuxna från vårdnadshavarna en stor roll för framtiden.

Metoddiskussion

Sammanlagt genomfördes 15 intervjuer. Under datainsamlingen uppkom svårigheter i rekryteringen för undersökningen. Skolorna som kontaktades hade svårt att avvara eleverna under 20-30 minuter som intervjuerna beräknades ta vilket ledde till onödiga förseningar. Eventuellt hade det varit fördelaktigt att använda sig av ett annat angreppssätt. Alternativet till att utföra en intervjustudie skulle kunna ha varit att konstruera en enkät. En enkät skulle ge ett större material men den skulle inte kunna förse undersökningen med den närhet eller med den känsla för fenomenet som en intervju kan. En ytterligare fördel med metodvalet är att en intervju ger en möjlighet till en första validering tillsammans med den intervjuade för att bekräfta att intervjuaren har förstått respondentens ståndpunkt ordentligt.

I efterhand har tre andra tillvägagångssätt kunnat tänkas vara lämpliga. Dessa angreppssätt skulle dock haft olika slags inverknings på resultatet. För att vara tillmötesgående mot skolornas behov skulle man kunna utforma en enkät. Det andra tillvägagångssättet skulle kunna vara att gå in i klasser och i 10 minuter presenterade studien för eleverna och sedan sitta tillgängliga på en bestämd plats som eleverna själva fick söka upp vid lämplig tidpunkt. Ett tredje alternativ hade kunnat vara att vända sig till olika arbetsförmedlingar för att få kontakt med unga vuxna. Nackdelen med det tillvägagångssättet hade varit att majoriteten av de ungdomar vi skulle komma i kontakt med antagligen hade varit arbetslösa under ca ett års tid eftersom det är sommar och de antagligen avslutat sin skolgång för ungefär ett år sedan. Det skulle kunna snedvrída resultatet och visa en mer negativ bild än den som vi nu erhöLL. En annan sak som kan ha haft inverkan på det erhållna resultatet är att undersökningen genomfördes på en friskola som krävde godkänt i alla ämnen för intagning. Detta urval kan ha begränsat studiens generaliserbarhet eftersom individer som redan har det svårt för sig inte representerades, vi vet heller inte hur representativt urvalet var för högpresterande elever. Beroende på skolans upptagningsområde och det fria skolvalet kan urvalets underlag ha begränsat och inskränkt bilden av hur unga vuxna uppfattar sin egen anställningsbarhet. Resultatets generaliserbarhet kan tänkas vara generellt för unga vuxna i liknande omständigheter och situationer.

Slutsatser

Skillnaden som redovisades under de unga vuxnas framtidsplaner skulle kunna tolkas som att de unga vuxna med vårdnadshavare som har varit aktiva på arbetsmarknaden under de unga vuxnas uppväxt har betydelse för den unga vuxnas uppfattning av sin egen anställningsbarhet. Unga vuxna som vuxit upp med vårdnadshavare i arbetskraften tycks ha en mer naiv inställning. Medan de unga vuxna med vårdnadshavare utanför arbetskraften tycks ha ett mer försiktigt förhållningssätt. Generellt sätt verkar de unga vuxna se på vårdnadshavarnas utbildning och bakgrund som betydelsefullt för den nuvarande livssituationen. Många av de unga vuxna berättade om drivkrafter som de hade men bara ett fåtal talade om sina intressen som något som de faktiskt skulle kunna tänka sig att arbeta med. Sammanfattningsvis kan man tänka sig att arbetsgivare kommer att mötas av både naiva och skeptiska arbetssökanden som inte ser någon koppling mellan intresse och yrke men som är medvetna om att de egna valen är avgörande för den egna livssituationen.

Fortsatta studier. Fortsättningsvis känns det lämpligt att undersöka unga vuxnas upplevelser av anställningsbarhet och sociala arv bland flera unga vuxna både kvalitativt och kvantitativt. Det skulle exempelvis vara intressant att undersöka eventuella skillnader mellan unga vuxna på kommunala och fristående gymnasieskolor, men även med en mer longitudinell studie som kan ge en större inblick i långvariga effekter.

Referenser

- Ali, S. R., McWhirter, E. H., & Chronister, K. M. (2005). Self-efficacy and vocational outcome expectations for adolescents of lower socioeconomic status. *Journal of Career Assessment, 13*, 40-58.
- Canadian Labour Force Development Board (1994). *Putting the pieces together: Towards acoherent transition system for Canada's labourforce*. Ottawa: Canadian Labour Force Development Board.
- Crockett, L. J., & Beal, S. J. (2012). The life course, in the making: Gender and the development of adolescents'expected timing of adult role transitions. *Developmental Psychology, 48*, 1727-1738.
- Dunér, A. (1972). *Vad skall det bliva? Undersökning om studier- och yrkesvalsprocessen* [What to become? A survey concerning the process of educational and vocational choices]. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Fahlke, C. (2007). Missbrukets psykologi. I P. Hwang, I. Lundberg, J. Rönnerberg, A.-C. Smedler, & T. Lagerlöf Smids (Reds.), *Vår tids psykologi* (3 uppl, ss. 397-417). Stockholm: Natur och Kultur.
- Feij, J. A. (1998). Work socialization of young people. In P. J., Drenth, H. Thierry & C. J. Wolff (Eds.), *Handbook of work and organizational psychology*, 2nd ed, vol 3 (pp. 207-256). Hove: Psychological Press.
- Furåker, B., & Blomsterberg, M. (2003). Attitudes toward the unemployed: An analysis of Swedish survey data. *International Journal of Welfare, 12*, 193-203.
- Garcia, P. R., Restubog, S. L., Toledano, L. S., Tolentino, L. R., & Alannah, R. E. (2011). Differential moderating effects of student- and parent-rated support in the relationship between learning goal orientation and career decision-making Self-efficacy. *Journal of Career Assessment, 20*, 22-33.
- Goldin, C. (2004). The long road to the fast track: Career and family. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 596*, 20-35.
- Goyette, K. A., Farrie, D., & Freely, J. (2012). This school's gone downhill: Racial change and perceived school quality among whites. *Social problems, 59*, 155-176.
- Graneheim, U., & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: Concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today, 24*, 105-112.
- Gutman, L. M., Schoon, I., & Sabates, R. (2012). Uncertain aspirations for continuing in education: Antecedents and associated outcomes. *Developmental Psychology, 48*, 1707-1718.
- Holland, J. (1996). Exploring careers with a typology what we have learned and some new directions. *American Psychologist, 51*, 397-406.
- Johansson, G. (2007). Arbetspsykologi. In P. Hwang, I. Lundberg, J. Rönnerberg, A.-C. Smedler, & T. Lagerlöf Smids (Reds.), *Vår tids psykologi* (3 uppl. ss. 483-505). Stockholm: Natur och kultur.
- Jonnson, J. O. (1999). Explaining sex differences in educational choice an empirical assessment of a rational choice model. *European Sociological Review, 15*, 391-404.

- Kalantari, B. (2012). The influence of social values and childhood socialization on occupational gender segregation and wage disparity. *Public Personnel Management*, 41, 241-255.
- Lundh, L.-G., & Smedler, A.-C. (2007). Personlighetspsykologi. I P. Hwang, I. Lundberg, J. Rönnerberg, A.-C. Smedler, & T. Lagerlöf Smids (Reds.), *Vår tids psykologi* (3 uppl., ss. 221-274). Stockholm: Natur och Kultur.
- Magnusson, D., Dunér, A., & Zetterblom, G. (1975). *Adjustment: A longitudinal study*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Magnusson, D., Dunér, A., & Zetterblom, G. (1968). *Undersökningen i projektets andra etapp* [The investigation in the second wave of the project]. (IDA-rapport X). Stockholms Universitet Psykologiska institutionen. Avdelningen för tillämpad psykologi.
- Magnusson, D., Stattin, H., & Allen, V. L. (1985). Biological maturation and social development: A longitudinal study of some adjustment processes from mid-adolescence to adulthood. *Journal of Youth and Adolescence*, 14, 267-283.
- Midgley, C., Arunkumar, R., & Urdan, T. C. (1996). "If I don't do well tomorrow, there's a reason": Predictors of adolescents' use of academic self-handicapping strategies. *Journal of Educational Psychology*, 88, 423-434.
- Nylin, A.-K. (2008). En av tre föräldrar upplever inte balans i livet. *Välfärd*, 3, 22-23.
- Samuelsson, D., & Broman, A. (2013). *Arbetskraftsundersökningarna (AKU) första kvartalet 2013: Ökad arbetslöshet bland heltidsstuderande*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Schoon, I., Martin, P., & Ross, A. (2007). Career transitions in times of social change: His and her story. *Journal of Vocational Behavior*, 78-96.
- Scott Lapour, A., & Heppner, M. J. (2009). Social class privilege and adolescent women's perceived career options. *Journal of Counseling Psychology*, 56, 477-494.
- Statligt Dexter IST Sverige AB. (2010). *Intagningsstatistik för gymnasieprogram, Västerås (1980) period 2010I*. Västerås, Västmanland, Sverige: Författaren.
- Super, D. E. (1953). A theory of vocational development. *American Psychologist*, 8, 185-190.
- Szlachta, E., Gawlik-Chmeil, B., & Wolfgang Kallus, K. (2012). Do the long-term unemployed regard themselves as able to work? *Journal of Public Health*, 20, 505-511.
- Tarasawa, B. A. (2012). Live and learn? Contradictions in residential patterns and school demographics. *Education and Urban Society*, 44, 655-671.
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Författaren.
- Winefield, A. H., Montgomery, B., Gault, U., Muller, J., O'Gorman, J., Reser, J., & Roland, D. (2002). The psychology of work and unemployment in Australia today: An Australian Psychological Society Discussion Paper. *Australian Psychologist*, 37, 1-9.
- Worth, S. (2002). Education and employability: School leavers' attitudes to the prospect of non-standard work. *Journal of Education and Work*, 15, 163-180.
- Yates, S., Harris, A., Sabates, R., & Staff, J. (2011). Early occupational aspirations and fractured transitions: A study of entry into 'NEET' status in the UK. *Journal of Social Policy*, 4, 513-534.
- Zeng, Q. (2012). Youth unemployment and the risk of social relationship exclusion: A qualitative study in a Chinese context. *International Journal of Adolescence and Youth*, 17, 85-94.

Appendix

Intervjuguide

Vi är två studenter som gör vårt examensarbete i psykologi på Mälardalens högskola, Vi heter Johanna och Veronica. Denna intervju kommer att handla om arbete och framtidsplaner utifrån ett psykologiskt perspektiv. Intervjun förväntas ta 20 – 30 minuter. Du deltar frivilligt och anonymt, och kan hoppa över frågor du inte vill svara på, Är det OK för dig att vi bandar intervjun?

- Hur gammal är du?
- Vilken årskurs går du i?
- Bor du med en eller två föräldrar/ vårdnadshavare?
 - Hur gamla är dina föräldrar/ vårdnadshavare + / - 40?
- Vad tycker du om att göra?
- Vad tycker du att du är bra på?
- Hur skulle du beskriva din utbildning?
- Har du några specifika fritidsintressen?
 - Vad?
 - Hur ofta ägnar du dig åt det?
- Vad vill du göra ”när du blir stor”? Vad tänker du göra för att ta dig dit?
- Vad är viktigt för dig?
- När det gäller dina föräldrars/vårdnadshavares arbetssituation. Vad gör dina föräldrar/ vårdnadshavare idag?
- Hur känner dina föräldrar/ vårdnadshavare för sin nuvarande arbetssituation?
 - Hur länge har de gjort/ varit det?
 - Har dina föräldrar/ vårdnadshavare någon vidare utbildning efter gymnasiet?
 - Har dina föräldrars/ vårdnadshavare arbetslivserfarenheter påverkat dina val för framtida arbete? – hur?
 - Uppfattar du att dina föräldrar/ vårdnadshavare har stöttat dig?
- Vad känner du att du skulle passa som i ett framtida yrke?
- Om du skulle beskriva ditt liv om 10 år, hur skulle det då se ut tror du, med avseende på arbetsliv?
- Hur ser du på arbetslöshet?
- Vad skulle kunna vara ett misslyckande beträffande arbete se ut för dig?
- Hur ser framgång ut för dig beträffande arbete?
- Vad förväntar du dig av ett arbete?
- Vad är det viktigaste för att du ska välja ett arbete?
- Sammanfatta intervjun.
- Är det något du vill tillägga?

Tack för din medverkan. Nu är intervjun slut!